

EGLĖ VIRPILAITIENĖ, EGLĖ PIŠČIKAITĖ, JANITA PETRAUSKIENĖ

Kinų medžio raižinių iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių restauravimas

Publikacijoje aprašomas retų ir vertingų kinų medžio raižinių iš Lietuvos dailės muziejaus (LDM) kolekcijos restauravimas. Rytų šalių meno kūrinių ant popieriaus restauravimas net ir didžiulę patirtį turintiems restauratoriams yra didelis iššūkis. Itin trapi meno kūrinio laikmena, pažeidimų gausa, jautrūs dažai reikalauja ypatingo dėmesio, įgūdžių ir žinių. Restauruojant LDM kolekcijos raižinius didžiausias problemas kėlė ypač plonas popierius, spalvinimui naudoti drėgmei neatsparūs dažai bei raižinių dydis.

Reikšminiai žodžiai: nianhua, Kinija, restauravimas.

Kinai gali pelnytai didžiutis milžinišku kultūriniu paveldu, kuriuo iš kartos į kartą perduodamos tradicijos siekia daugiau nei 4 000 metų. Istoriniai šaltiniai liudija, kad kinai dar gerokai anksčiau, nei buvo išrastas šilkas ir popierius, bambukiniais teptukais jau rašė hieroglius, taip bandydami išreikšti savo sielos poeziją. Taigi, visų pirma vystėsi poetinė kaligrafija, kuri palaiapsniui, atsiradus šilkui, popieriui ir kitoms priemonėms, buvo pradėta iliustruoti lakoniškais piešiniais. Tradicinės kinų tapybos paveikslai pasižymi ypatinga estetika, emocionaliu išraiškingumu, asociacijų turtingumu ir meninio stiliaus glaustumu.

Gilias tradicijas turi kinų medžio raižinių menas. Mingų dinastijos valdymo laikotarpiu (1368–1644) atskirose Kinijos provincijose susiformavo kelios pagrindinės raižinių mokyklos. Kiekviena jų turėjo savitą stilių. Raižinio kūrimo pradžia – dailininko piešinys tušu ant popieriaus, kuris vėliau būdavo perkeliamas ant medžio lentos ir išraižomas.

Nuo XII a. Kinijoje egzistavo paprotys Naujųjų metų išvakarėse puošti namus medžio raižinio technika spausdintais ir ryškiais

Nežinomo
XIX a. pab.–XX a. pr. kinų
dailininko medžio raižinys
„Susitikimas“ prieš
restauravimą.

*Popierius, kartonas, spalvintas
medžio raižinys, 61,8x105,5 cm.
LDM G-6194.*

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raižinio
„Susitikimas“ fragmentas
prieš restauravimą.

Fot. V. Šileikienė

Nežinomo
XIX a. pab.–XX a. pr. kinų
dailininko medžio raiziny
„Susitikimas“
po restauravimo
(rest. E. Virpilaitienė,
2013 m.).

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raizinio
„Susitikimas“ fragmentas
po restauravimo.

Fot. V. Šileikienė

Nežinomo
XIX a. pab.–XX a. pr. kinų
dailininko medžio raižinys
„Šokis“ prieš restauravimą.

Popierius, kartonas, spalvintas
medžio raižinys, 62x105,5 cm.
LDM G-6195.

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raižinio „Šokis“
fragmentas prieš
restauravimą.

Fot. V. Šileikienė

spalvomis nuspalvintais paveikslėliais, kurie XIX a. įgavo pavadinimą *nianhua*: „naujametiniai paveikslai“. Šie kūriniai gyvuodavo tik metus – jie nebuvo saugomi ir renkami. *Nianhua* paskirtis – visus metus saugoti namus nuo piktyjų dvasių, ligų ir kitokių nelaimių. Naujųjų metų išvakarėse senieji raižiniai būdavo nuplėšiami ir sudeginami, o vietoj jų – pakabinami nauji. Paveiksluose vaizduotos budistinės ir daoistinės dievybės, laimės bei turtų simboliai, senųjų padavimų ir legendų siužetai, scenos iš tradicinio teatro spektaklių.

Nežinomo
XIX a. pab.–XX a. pr. kinų
dailininko medžio raizinis
„Šokis“ po restauravimo
(rest. E. Piščikaitė, 2015 m.).

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raizinio
„Šokis“ fragmentas po
restauravimo.

Fot. V. Šileikienė

XIV–XVI a. atskirose Kinijos provincijose atsirado skirtingos *nianhua* raizymo dirbtuvės, turėjusios savitą stilių. Vienose dirbtuvėse kuriamų paveikslėlių išskirtinis bruožas – daugybė smulkių detalių. Kitų dirbtuvių raiziniuose vyravo folklorinis stilius: paprastos kompozicijos, aiškios linijos. Dar kitose atsispindėjo klasikinės kinų dailės stilius. Kai kurios Kinijos *nianhua* raizymo dirbtuvės kūriniais spausdindavo trimis pagrindinėmis spalvomis (geltona, žalia ir raudona), o po to būdavo spalvinama ranka. Kitose būdavo atspaudžiamas tik juodos spalvos

Nežinomo
XIX a. pab.–XX a. pr. kinų
dailininko medžio raižinys
„Iškilingas susitikimas“
prieš restauravimą.

Popierius, kartonas, spalvintas
medžio raižinys, 62x106 cm.

LDM G-6196.

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raižinio
„Iškilingas susitikimas“
fragmentas prieš
restauravimą (nevaizdinė
kūrinio pusė).

Fot. V. Šileikienė

kontūras, o toliau visas vaizdas pieštas ranka. Senosios dirbtuvės dažus spausdinimui ir spalvinimui gamindavosi pačios. Nuo XIX a. pabaigos *nianhua* pradėta gaminti masiškai, todėl ne tik popierius tapo prastesnės kokybės, bet ir spalvinimui imti naudoti aniliniai dažai, kurie restauruojant publikacijoje aprašomus raižinius kėlė didelių problemų.

LDM rinkiniuose saugomi keturi *nianhua* raižiniai – inventoriant jie pavadinti „Susitikimas“ (inv. Nr. LDM G-6194), „Kinų teatras“ (inv. Nr. LDM G-6181), „Šokis“ (inv. Nr. LDM G-6195), „Iškilingas

Nežinomo XIX a. pab.–XX a. pr. kinų dailininko medžio raižinys „Iškilingas sutikimas“ po restauravimo (rest. J. Petrauskienė, 2015 m.).

Fot. V. Šileikienė

—
Medžio raižinio „Iškilingas sutikimas“ fragmentas po restauravimo (nevaizdinė kūrinio pusė).

Fot. V. Šileikienė

sutikimas“ (inv. Nr. LDM G-6196). LDM Prano Gudyno restauravimo centro grafikos dirbtuvėse restauruoti trys iš jų: „Susitikimas“, „Šokis“ ir „Iškilingas sutikimas“.

Kinų medžio raižinių būklė prieš restauravimą

LDM Prano Gudyno restauravimo centre restauruoti kinų medžio raižiniai atspausti ant plonyčio kiniško ryžių popieriaus. Pilkos, juodos ir rudos spalvos dažais atspaustas tik piešinio kontūras, o likęs piešinys

atliktas ranka. Raižiniai spalvinti ryškiais, pastoziniu sluoksniu teptais dažais, kurie silpnai atsparūs drėgmei – kai kurie jų, ypač raudoni, po tėpio pakraščiuose pasklidę, bet patys piešiniai nepažeisti, gerai išlikę. Popierius šiek tiek pageltęs, visame plote matyti neryškios rusvos dėmelės. Raižinio „Šokis“ popierius labiau pageltęs ir trapesnis nei kitų. Raižiniai kraštais priklijuoti prie storo rudo nekokybiško kartono. Nuo netolygaus tempimo visi lakštai smarkiai deformuoti, atsiradusi daugybė raukšlių. Priklijuoti pakraščiai susiraukšlėję, matyti daug smulkių įplyšimų, trūksta kai kurių fragmentų.

Prieš restauravimą buvo atlikti raižinių popieriaus pluošto morfologiniai bei cheminiai tyrimai, rūgštingumo matavimai, klijų bei dažų mikrocheminė kokybinė bei IR spektrinė analizė. Technologinius tyrimus atliko LDM Prano Gudyno restauravimo centro technologė-chemikė Rūta Butkevičiūtė.

Nustatyta, kad du raižiniai atspausti ant popieriaus, pagaminto iš ryžių šiaudelių bei dilgėlių pluošto, o trečiasis („Šokis“) – ant medienos plaušienos popieriaus. Raižinių popieriaus rūgštingumo rodikliai: pH – 5,5 („Susitikimas“), pH – 5,67 („Šokis“), pH – 5,40 („Iškilingas sutikimas“). Kūriniai pakraščiais priklijuoti prie kartono, kurio rūgštingumas itin didelis (pH – 4,55). Jo sudėtyje nustatyta esant lignino. Klijuota angliavandenių ir baltyminių klijų mišiniu. Baltų dažų mėginyje aptikta švino baltojo pigmento, kreidos ir nedidelis kiekis baltyminės medžiagos; raudonų dažų mėginiuose dominuoja raudonoji ochra, taip pat aptiktas švino turintis pigmentas ir sintetinis organinis raudonos spalvos dažiklis.

Kūrinių restauravimas

Restauruojant buvo būtina raižinius atskirti nuo kartono ir išvalyti, rūgštų popierių šarminti, įplyšimus suklijuoti ir sutvirtinti, atkurti trūkstamus fragmentus, ištiesinti popieriaus deformacijas. Problemų kėlė trapus, labai plonas raižinių popierius, o darbų eigos ypatumus diktavo spalvinimui naudoti drėgmei neatsparūs dažai bei raižinių dydis. Raižinių popierius lengvai pažeidžiamas, todėl paviršiaus nešvarumų valymas naudojant abrazyvines priemones, trintukus ar jų miltelius buvo neįmanomas. Paviršiaus dulkės nubrauktos švelniu teptuku.

Nekokybiškas kartonas nusluoksniuotas, pakraščiuose, kur priklijuotas raižinys, ši procedūra atlikta itin atsargiai. Nusluoksniavus kartoną paaiškėjo, jog tarp jo ir raižinio buvo įklijuotas tarpinis sluoksnis, sudarytas iš atskirų tarpusavyje suklijuotų popieriaus lakštelių. Jis prie

raižinių buvo priklijuotas pakrašciais. Keičiantis aplinkos sąlygoms įvairiose lakšto vietose susidarė netolygūs popieriaus įtempimai, atsirado deformacijų, raukšlių, o kai kur popierius tiesiog įplyšo.

Tarpinis popieriaus sluoksnis nuo kūrinių atskirtas mechaniškai, nedrėkinant. Klįjai su popieriaus likučiais šalinti atsargiai drėkinant vandeniu praskiestu etilo alkoholiu. Šis restauravimo darbų etapas reikalavo ypatingo atidumo, nes vos sudrėkęs raižinių popierius težo, tapo sunkiai atkeliamas, atsirado patakų grėsmė. Šalinant klijų likučius raižinio „Šokis“ pakraščiuose dėl pluošto sudėtyje esančio lignino gerokai pageltęs popierius pašviesėjo. Įvertinus galimus teigiamus kūrinių būklės pokyčius po plovimo, nuspręsta jo popierių išplauti. Ksilografijos technika sukurtas raižinys atsparus drėgmei, o spalvinimui naudoti dažai – jautrūs, todėl prieš plaunant dažų sluoksnis fiksuotas sintetinio vaško ciklododekano tirpalu heksane.

Restauruojant raižinį „Šokis“ popierių nuspręsta plauti atskirais fragmentais – pradėdant nuo vieno pakraščio ir palaipsniui tęsiant iki kito. Kiekviena dalis pirmiausia buvo sudrėkinama vandens garais. Tam naudotas ultragarsinis drėkintuvas „Lascaux Restauro“. Plauta purškiant vandeniu praskiestą etilo alkoholi. Plovimo procedūra atlikta ant sudrėkinto filtrinio popieriaus, jis proceso metu buvo keletą kartų pakeistas. Toks plovimo būdas padėjo išvengti rizikos, kad sudrėkinus visą plono popieriaus lakštą susidarys sunkiai ištiesinamos raukšlės ir deformacijos, o šlapias popierius taps sunkiai atkeliamas. Po plovimo raižinio popierius pašviesėjo, tapo elastingesnis, sumažėjo jo rūgštingumas, išryškėjo piešinio koloritas.

Raižinių „Susitikimas“ ir „Iškilmingas sutikimas“ popierius kokybiškas (jo sudėtyje nėra lignino), dėl to išsilaikė šviesus, pagelto tik nežymiai. Įvertinus riziką, šių raižinių nutarta neplauti. Tačiau popieriaus rūgštingumas buvo didelis, todėl teko jį šarminti. Raižinių reversai keletą kartų supurškti kalcio hidrokarbonato tirpalu. Ši procedūra, vengiant drėgmės pertekliaus, atlikta itin atsargiai. Po šarminimo popieriaus rūgštingumas sumažėjo: raižinio „Susitikimas“ pH nukrito iki 6,69, o raižinių „Šokis“ ir „Iškilmingas sutikimas“ – iki 6,8.

Lakštų pakraščiuose buvo daugybė įvairaus dydžio įplyšimų, lūžių, trūko keletą fragmentų. Be to, daugelyje vietų popierius buvo susiraukšlėjęs, deformuotas, todėl prieš klįjavimą jis drėkintas per *Gore-Tex* membraną, tiesintas. Klįjuota hidroksipropilceliuliozės („Klucel G“) tirpalu etilo alkoholyje, klįjavimo vietos sutvirtintos japonišku *kizuki kozo* (6 g/m^2) popieriumi. Trūkstanti fragmentai atkurti japonišku *kozu shi*

(23 g/m²; „Šokis“), *tosa kozu natur* (32 g/m²; „Susitikimas“, „Iškilmingas sutikimas“) popieriumi. Suklijavus įplyšimus, atkūrus trūkstamus fragmentus, raižinių popierius vis dar buvo deformuotas. Raižinių raudoni, mėlyni ir violetiniai dažai fiksuoti želatinos tirpalu. Lakštai drėkinti per *Gore-Tex* membraną, tiesinti ir džiovinti prese tarp gelumbių, vaizdinę pusę uždengus apsaugine „Holytex“ plėvele.

Vaizdo pažeidimai tonuoti akvarele taškinio retušo būdu. Restauruoti kūriniai paruošti tolimesniam saugojimui: raižiniai japoniško popieriaus *kizuki kozo* (6 g/m²) kabėmis pritvirtinti prie „Canson“ kartono (100 % celiuliozė), paspartuoti, įrėminti po stiklu.

2015–2016 m. kūriniai eksponuoti LDM Prano Gudyno restauravimo centre restauruotų darbų parodoje „Prieš ir po“, kuri vyko Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje, o 2017 m. – parodoje „N. Rerichas ir Latvija“, surengtoje Vilniaus dailės galerijoje.

Restoration of Chinese Wood Carvings from the Lithuanian Art Museum's Collections

EGLĖ VIRPILAITIENĖ, EGLĖ PIŠČIKAITĖ, JANITA PETRAUSKIENĖ

During the rule of Ming Dynasty (1368–1644) in different provinces of China several main wood engraving art schools characterized original style were formed. Opening stage of engraving was to draw a drawing on paper. Later drawing transferred onto wooden boards and engraved. To extrude different colors, separate wooden boards engraved, printed impress was colored by hand. The old masters themselves produced high quality inks for printing and coloring. By the late 19th century engravings were produced in big numbers and for coloring used synthetic susceptible to moisture poor quality dyes.

Lithuanian Art Museum collections stores four color wood engravings made in the late 19th century and the beginning of the 20th century, China. Artwork's edges were glued to a thick cardboard, from uneven stress on paper appeared numerous wrinkles, small cracks, missing fragments.

Before restoration paper fiber morphology and chemical research of acidity measurements, glue and paint microchemical qualitative spectral analysis were carried out. It was found that the three engravings printed on thin paper made of rice straw and nettle fiber, and the fourth

engraving on wood pulp paper. The artworks glued on board containing large amount of lignin, which pH 4,5; bonding used in carbohydrate and protein glue mixture. In white paint specimen was detected lead white pigment, chalk and a small amount of protein substances; in red paint specimens dominating red ocher, also detected lead with a pigment and synthetic organic red color.

During restoration, the engravings were separated from the cardboard and cleaned; reinforced paper tears, restored the missing fragments, paper deformations were flattened. Affected image areas and paper losses were inpainted with watercolor in spot retouch manner. The biggest restoration challenges were unsustainable, very thin paper, susceptible to moisture used coloring paints and overall engravings size.